

YAPAY ZEKÂ'NIN ONTOLOJİK STATÜSÜ VE HAKLAR

[Ontological Status Of Artificial Intelligence And Rights]

Ferhat KUTLUAY

Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
kutluayfirat@gmail.com

ÖZET

İnsanoğlunun doğuştan gelen iki yetisi vardır: Akıl ve duygu. Akıl, neyi yapıp yapmayacağını söyler, duygu ise yaptığına anlam yükleyerek ilişkisel bir yaşama yön verir. Böylelikle bu yetiler onu diğer canlılardan ayırmaktadır. İnsanın insan olması açısından doğuştan getirdiği bazı temel hakları vardır. Bu haklara sahip olmak karşılık gerektiren bir şey değildir ancak doğa durumundan devletli topluma geçişte birlikte haklara sahip olmak, beraberinde birtakım sorumlulukları yerine getirmeyi zorunlu kılmıştır. Modern dünyada sorumluluklar yerine getirildiğinde haklara sahip olursunuz, getirmediğinde haklardan yoksun olmak söz konusudur. Günümüzde insan dışında insani özelliklere sahip olan bazı varlıklar belirmeye başlamıştır. Bunlara Yapay Zekâ adı verilir. Yapay Zekâ düşünüyor, konuşuyor, meslek icra

ediyor ve tercih yapıyor. Günümüzde sentetik yaşam formuna sahip bu varlıkların, toplumsal hayata hızlı bir biçimde entegre olmaları ve hemen her alanda görünür olmaları söz konusudur; eğitim, sağlık, üretim, medya, eğlence vs. Sentetik yaşam formuna sahip Yapay Zekâ, insan gibi toplumsal hayatta ontolojik statüye sahip olabilir mi? Ontolojik statüleri söz konusu olacaksa, aynı şekilde insani haklara sahip olabilir mi? Makale bu sorulardan yola çıkarak Yapay Zekâ'nın ontolojik statüye sahip olabileceğini ancak insani haklara sahip olamayacağını tartışmaktadır. Çünkü teknolojik ilerleme, yapay Zekâ'nın insani zekâyâ sahip, hatta onu aşan makinalar üretebilir ancak duygu yükleyemez. İnsani duygular, teknolojinin yapabileceği bir şey değildir. Duygu yüklü olmayan varlıklar, sorumluluk bilincinde olmayacaktır ve dolayısıyla sorumluluklarını yerine getiremeyecektir. Bu nedenle sorumluluk yerine getirilmediğinde insani haklardan söz etmek düşünülemez.

Anahtar sözcükler: İnsan, akıl, yapay zekâ, ontolojik statü, hak.

ABSTRACT

Human beings have two innate faculties: reason and emotion. Reason tells you what to do and what not to do, while emotion gives meaning to what you do and directs a relational life. These faculties thus distinguish from other living beings. Human beings have certain fundamental rights that they are born with as human beings. The possession of these rights is not something that requires reciprocity, but with the transition from the state of nature to a state society, the possession of rights has necessitated the fulfillment of certain responsibilities. In the modern world, when responsibilities are fulfilled, you have rights; when they are not, you are deprived of rights. Today, some beings other than human beings with human characteristics have begun to emerge. These are called Artificial Intelligence. Artificial Intelligence thinks, speaks, performs professions and makes choices. Today, these beings with synthetic life forms are rapidly integrated into social life and are visible in almost every field; education, health, production, media, entertainment, etc. Can Artificial Intelligence with a synthetic life form have an ontological status in social life like humans? If they will have ontological status, can they also have human rights? Based on these questions, the article argues that Artificial Intelligence can have ontological status but not human rights. Because technological progress can produce machines with human intelligence, even

surpassing it, but it cannot impose emotion on it. Human emotions are not something that technology can do. Beings that are not charged with emotion will not be conscious of responsibility and therefore will not be able to fulfill their responsibilities. It is therefore unthinkable to talk about human rights when responsibility is not fulfilled.

Keywords: Human, reason, artificial intelligence, ontological status, right.

Giriş

İnsan haklara sahip midir? Konunun muhatapları tarafından, bu sorunun cevabına yönelik farklı düşünceleri içeren bir dizi cevap verilerek günümüze kadar gelinmiştir. Beşinci yüzyılda yaşayan bir general için hak kavramı, Ortaçağ'da yaşayan bir peder veya on yedinci yüzyılda yaşayan çiftçinin hak anlayışından farklı olacaktır. Farklılık, her dönemin kendine özgü koşullarıyla yakından ilişkilidir. Ancak en önemlisi, insanların deneyimleri neticesinde bilinç düzeyinin gelişimiyle ilgili olduğu şüphesizdir. Bu gelişimin belirtilerini, 15. Yüzyılla birlikte daha fazla görmek mümkündür. 15. Yüzyıl öncesine tekabül eden eski dünya, bazı insanların¹ haklara sahip olduğunu söylerken modern dünya tüm insanların birtakım haklara sahip olduğunu iddia eder. Modern dünyanın iddia ettiği haklar; yaşam, özgürlük, eşitlik, özel mülkiyet ve bunların türevi olan birtakım haklardır. Hakların mevcudiyeti, onların doğuştan geldikleri ön kabulüne dayanmaktadır. Haklara sahip olduğunun bilgisi ya akıl ya da kutsal metinler tarafından bize intikal etmektedir. Akıl ya da kutsal metinler insanın temel haklara sahip olmasını, öncelikle insanın insan olmasından ileri geldiğini söylemektedir. İnsanın insan olması, her şeyden önce onun idrak eden ve bunun neticesinde tercih yapan bir varlık olmasında yatmaktadır. Bu da onu diğer canlı türlerinden tümüyle ayırmaktadır. Onun idrak eden bir canlı olması, aynı zamanda tercihlerinin sorumluluğunu taşıması anlamına gelmektedir. Yasaların çizdiği çerçevenin dışına çıkan herhangi bir yanlış yaptığında cezai bir karşılığa tabi tutulması, çıkmadığında ise olanaklardan yararlanması sorumluluğa en iyi örnektir. Eylemlerin sorumluluğunu taşıması, beraberinde ya hakları getirmektedir ya da onları götürmektedir. Bunun daha net açıklaması, haklara sahip olmak sorumluluk sahibi olmaktır. Tersinden söylenildiğinde, sorumluluğun olmadığı durumda haklar da yoktur. Zihinsel anlamda yeterliliğe sahip olmayanların herhangi bir sorumluluğu yoktur. Yani eylemleri dolayısıyla herhangi yaptırıma tabi tutulmaları söz konusu olamaz. Bu nedenle onların yaşam, beslenme, giyinme, barınma ve kötü muamele dışında başka haklara sahip olduğu söylenemez. Oy kullanmak, mülk edinmek, meslek edinmek, evlenmek, tek başına seyahat etmek gibi haklar, bu türden insanların yoksun olduğu önemli haklar arasındadır. Öyleyse haklar, idrak eden ve en önemlisi bu idrak neticesinde özgürce tercihte bulunarak eyleyen ve eylemlerinin sorumluluğunun bilincinde olan insan türüne özgüdür.

¹ Eski dünyada yönetici, zengin ve din adamları sınıfının haklara sahip olduğu bu kategoriye girmektedir. Dolayısıyla diğerlerine oranla bunların sayısı daha azdır.

İnsan dışında, insan gibi birtakım özelliklere sahip başka bazı varlıkların toplumsal hayatın birçok alanında yer almaya başlaması söz konusudur; Yapay Zekâ. Şimdi dünyanın gündelik yaşam pratiğinde gittikçe yer edinmeye başlayan Yapay Zekâ, insan kategorisinde bir varlık olarak kabul görebilir mi? Yapay Zekâ'nın artık neredeyse kamusal alan içerisinde önemli noktalarda görünür olması, bu soruyu daha da önemli kılmaktadır. Yapay Zekâ hukuki konularda, medyada, güvenlik sistemlerinde, savunma sanayisinde, hesaplamalarda, eğitimde, ekonomide, sağlıkta ve eğlence alanlarında olduğu gibi daha birçok önemli alanlarda kendini fazlasıyla görünür kılmaktadır. Onun görünürlüğü dikkate alındığında şimdilik fiziksel durum dışarıda bırakıldığında, onun insani özellikler taşımaya başladığı gayet açıktır. Öyleyse benzer özellikler itibarıyla, birçok konuda insani özellikte eylemeye başlayan Yapay Zekâ doğru ve yanlış tercihlerinin sonucunun sorumluluğunu da taşımalıdır. Çünkü eğer idrak eden ve bunun neticesinde özgürce tercih yapması söz konusu ise, her tür eylemlerinden dolayı sorumluluk sahibi olduğu ve bunun neticesinde de haklara sahip olduğu anlamına gelir. O halde Yapay Zekâ, insani özellikte eylemeye başladığından haklara sahip olduğu ve bu nedenle sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiği şüphesizdir. Yerine getirmediğinde tıpkı bir insan gibi haklarından yoksun kalması da gayet doğal görülmelidir.

Buradan yola çıkarak bu çalışma, günümüz dünyasında gittikçe görünür olmaya başlayan Yapay Zekâ'nın tıpkı bir insan gibi kabul görmesi durumunda haklara sahip olup olamayacağını irdelemeye çalışmaktadır. Yapay Zekâ, eğer insan gibi toplumsal yaşamda kabul görmek istiyorsa insan gibi sorumluluklarını yerine getirmesi gerektirmekte midir? Örneğin herhangi bir ülke vatandaşı olmasını sağlayan bir kimliğe sahip olması, diğer tüm yurttaşlar gibi vergisini vererek vatandaşlık sorumluluğunu yerine getirmesi veyahut herhangi bir alanda uzmanlaşma için gereken asgari zaman ve niteliklere sahip olması gibi. Aksi takdirde kamusal alanda tabii görünürlüğü söz konusu olması ne kadar makul karşılanabilir? Bu bağlamda çalışma öncelikle temel insan hakları nelerdir ve insanlar bu haklara nasıl sahip olabileceği üzerinde duruyor. Daha sonra Yapay Zekâ'nın ne olduğu ve onun gerçek yaşamdaki rolüne odaklanıyor. Çünkü Yapay Zekâ, dünyadaki yaşamın geleceği üzerinde olduğu kadar kendimize bakış açımız ve evrenin daha büyük genel düzeninde insanın rolü üzerinde de muazzam bir etkiye sahip olmaya başlıyor. Bilimsel ve teknik konulara ek olarak Yapay Zekâ, felsefe ve etik disiplinleri tarafından daha uygun şekilde ele alınan birçok soruyu gündeme getirir. Dolayısıyla Yapay olarak yaratılan 'canlı' varlıkların

ontolojik statüsü nedir? Hangi haklara sahipler? Yaratıcılar olarak kendimizle canlı yaratıklar olarak insan yapımı ürünlerimiz arasındaki ilişkinin doğası nedir? Yapay Zekâ toplumu nasıl etkileyecek? Fiziksel çevremizi paylaşan otonom olarak gelişen sentetik yaşam formları ile barış içinde bir arada yaşamayı nasıl garanti edebiliriz? Doğal ve yapay yaşamın geleceği nedir?

İnsan Hakları

Doğal haklar diye bir şey var mıdır? Modern tarihsel bakış açısının taraftarları, tarihte doğal hak diye bir mefhumun olmadığına yönelik bir saldırıda bulunurlar. Tarih adına doğal hakka yönelik saldırı, çoğu durumda şu biçimi alır: doğal hak, insanın sahip olduğu akıl tarafından fark edilebilen ve evrensel şekilde kabul edilen bir hak olduğu iddiasında bulunur; ama tarih (antropoloji dâhil) bize böyle bir hakkın olmadığını öğretir (Strauss, 1999: 9). Doğal hak diye bir mefhumun olmadığını kararlılıkla savunanların başında Bentham gelmektedir. Bentham'a göre doğal haklar, basit bir saçmalaktır: doğal ve yok edilemez haklar, retorik saçmalaktır; saçmalığın dik alasıdır. Fakat bu retorik saçmalık, eski yaramaz saçmalık türüyle sonuçlanır çünkü derhal bu sözde doğal hakların bir listesi verilir ve bunlar yasal haklar olacak şekilde ifade edilir. Ve bu haklardan ne olursa olsun, öyle görünüyor ki, herhangi bir hükümet, herhangi bir durumda, en küçük kısmını bile iptal edemez (Bentham, 1987: 53). Ancak uğruna birçok bedel ödendiği için tarih, bize hakların var olduğunu söyler ve aynı zamanda Bentham'ın iddialarının tam tersi olduğunu söyleyen bir yetiye de sahibiz; 'akıl' yetisi. Akıl yetisi sayesinde diğer canlı türlerinden farklı olduğumuzu biliriz. Akıl, neyin doğru ve neyin yanlış olduğu bağlamında nasıl eylememiz gerektiğinin bilgisini verir ve eylemlerimiz neticesinde ortaya çıkan sonuç her ne ise, bunun sorumluluğunu taşımanın gerektiğini de telkin eder. Sahip olduğumuz nitelikler nedeniyle aynı akıl yetisi, hepimizin birtakım haklara sahip olduğunu da söyler ve bunlar doğal haklardır.

Doğal hak, "bir şeyin akıllı ve toplumsal doğaya uygunluğu bakımından, moral yönden gerekli olandır ve buna doğru aklın (*recta ratio*) birtakım ilkeleri tarafından erişilir" (Grotius, 1967: 18). Yani doğal haklara sahip olma ussaldır ve bu us evrensel bir nitelik taşımaktadır. Sahip olunan bu haklar, doğuştan geldiğine us sayesinde inanılan temel haklardır. Bunlar yaşam, eşitlik, özgürlük (Locke, 1963: 312) ve bunların türevleridir. İnsanlar doğa

durumunda, bu haklara herhangi bir koşul olmaksızın sahip olması ve aynı şekilde bu haklar çerçevesinde bir yaşam sürdürmeleri mümkün olabilmekteydi. Diğer bir ifadeyle doğa durumunda insanların temel haklara erişimi, bir bedel ödemeyi gerektirmemektedir. Yaşamak için kimseye bir şey ödemenize veya bir yerden başka bir yere gitmek için kimseden izin almanıza gerek yoktur. Aynı şekilde biri daha fazlasına sahipken diğerinin daha azına sahip olması şeklinde eşitsiz bir durum da ortaya çıkmamaktadır. Tek yapılması gereken, doğuştan sahip olunan akıl sayesinde, diğerlerinin de bu haklara sahip olduğunun farkında olmak ve dolayısıyla onların da haklarına herhangi kısıtlayıcı bir eylemde bulunmayarak bir yaşam sürdürmektir.

Doğal haklar mefhumu, doğa durumundan devletli topluma geçişte de varlığını korumuştur. Nihayetinde Tüm siyasi birliklerin amacı, insanın doğal ve devredilemez haklarının korunmasıdır... (Declaration Of The Rights Of Man And Citizen, 1789: Article 2). Yani yönetimler, doğal hakları korumak amacıyla kurulurlar ve bu doğrultuda varlıklarını icra etmeyi sürdürürler. Dolayısıyla insan hakları, tüm kişilerin sahip olduğu temel yaşam, eşitlik ve özgürlüklerdir. İnsan hakları tek bir hükümete veya dine özgü değildir. Savaş veya barış zamanlarında farklılık göstermezler. İnsan hakları, tüm insanların sahip olduğu sürekli ve devredilemez haklardır. İdeal olarak, hükümetler hukuk sistemleri aracılığıyla insan haklarını geliştirmeli ve korumalıdır. Modern insan hakları kavramı üç yüzyıl boyunca gelişti. On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda doğal haklar kavramı ortaya çıktı. Doğal haklar herhangi bir siyasi, yasal veya dini sisteme tabi değildir. Bunlar, insanın doğuştan sahip olduğu devredilemez haklardır. Bağımsızlık Bildirgesi (1776) belki de doğal hakları en iyi şekilde özetledi: "Bütün insanlar eşit yaratılmıştır, onlara Yaratıcıları tarafından belirli devredilemez haklar bahşedilmiştir, bunlar arasında Yaşam, Özgürlük ve Mutluluğu arama vardır" (Human And Civil Right: Essential Primary Sources, 2006:3).

Doğa durumundan devletli bir topluma geçişle birlikte haklara sahip olma ve bu haklar doğrultusunda bir yaşam sürdürme algısı değişmeye başlamıştır. Artık haklara sahip olmak istiyorsanız karşılığını fazlasıyla ödemeniz gerekir. Ödeme için gündelik hayatınızın önemli zaman diliminden feragat etmek ve çok efor sarfetmek zorundasınız. Ayrıca bu efor için sarfedilen zaman dolayısıyla, kendinize ve sevdiklerinize zaman ayırmaktan taviz vermek zorundasınız. Dolayısıyla haklara sahip olmak, artık çok fazla karşılığı olan bir şeye

dönüştür. Bu, birtakım sorumluluklarınızın olduğu ve bunları yerine getirmeniz gerektiği anlamına gelmektedir. Bununla birlikte sorumlulukları yerine getirseniz dahi doğa durumundaki haklara tam manasıyla sahip olmanız, devletli toplumlarda mümkün olmamaktadır. Diğer bir ifadeyle istenilen her şeyi yerine getirseniz bile, doğa durumundaki kadar ne eşit ne de özgür olabiliyorsunuz. Birilerinin daha fazlasına, diğerinin daha azına sahip olduğu yerde eşitlikten söz etmek mümkün değildir. Aynı şekilde güvenlik adı altında yasalar tarafından her adımınızın, özel yaşam dahil olmak üzere, sürekli kontrol edilmesi ve yeri geldiğinde engellenilmesi ne kadar özgür hissettirebilir? Tüm bunlara rağmen yine de yaşam hakkınız vardır. Evet yaşam hakkı vardır ancak yaşamak da eşit ve özgür olunmadığı bir durumda yalnızca hava solumakla sınırlı kalmaktadır.

Modern dünyanın en önemli çıktılarının başında gelen temel haklara sahip olmak, onun yüklenen sorumlulukların yerine getirilmesiyle bağlantılı olmasıydı. Bu sorumluluklar, herkesin yerine getirmesi gereken zorunlu görevler kapsamına girmektedir. Ve bu zorunlu görevler yasalar tarafından altı çizilmiştir. Bir kimlik edinmek, vergi vermek, yurttaşı olduğunuz devletin menfaatlerini korumak, kimseye zarar vermemek ve yeri geldiğinde yurttaşı olduğunuz devlet için yaşamınızı feda etmek zorundasınız. Kısacası yasalar tarafından çerçevesi belirlenmiş, sizden istenilen yurttaşlık görevlerini yerine getirmekle mükellefsiniz. Bunları yerine getirme karşılığında ihtiyacınız olan her tür kamusal hizmeti alırsınız ve nitekim yasaların ön gördüğü haklar, hiçbir zaman sınırsız olmadığı için aynı zamanda yasaların size çizdiği sınırlar dâhilinde yaşam, eşitlik ve özgürlük gibi temel haklara da sahip olursunuz. Aksi takdirde toplumdan soyutlanır, kamusal olanaklardan mahrum olur veyahut cezai bir yaptırıma katlanmak zorunda kalırsınız. Yeri geldiğinde özgürlüğünüzü ve hatta yaşamınızı bile kaybetmekle karşı karşıya kalabilirsiniz. Genellikle yasaların istekleri doğrultusunda hareket etmek dışında pek bir alternatifiniz bulunmamaktadır. Bununla birlikte sorumlulukların yerine getirilmemesi durumunda diğer toplum üyelerinin buna rıza göstermesi de mümkün olmayacaktır. Çünkü sorumlulukları yerine getiren öteki toplum üyeleri tarafından, bunlar bir tür haksızlık olarak değerlendirileceği için yerine getirmeyen birine karşı tutumları olumlu olmayacaktır. Bunun için toplumsal bakış açısının dışına çıkmanıza izin verilmeyecektir. Bu nedenle yasalar tarafından sınırları çizilmiş haklara sahip olmak, sorumlulukları tümüyle yerine getirmeyi gerektirmektedir.

İnsanın en temel özelliği, onun toplumsal doğaya sahip bir varlık olmasıdır (Aristoteles, 2017: 26) ve bunun için diğerlerinin yardım ve iş birliğine ihtiyaç duymaktadır. İhtiyaç, onu toplum içerisinde yaşamaya itmektir. Hayatımızın hikâyesi her zaman kimliğimizi aldığımız toplulukların hikayesine gömülüdür. Ben bir geçmişle doğdum ve bireyci bir tarzda kendimi o geçmişten koparmaya çalışmak, mevcut ilişkilerimi deforme etmektir. Tarihsel bir kimliğe sahip olma ile bir toplumsal kimliğe sahip olma örtüşür (MacIntyre, 2007: 221). Kimliğime başkaldırmanın her zaman onu ifade etmenin olası bir yolu olsa da her zaman iyi sonuçları doğurmayabilir. Buradan hareketle modern dünyada haklara sahip olmak ve bu haklara sahip bir yaşam sürdürmek, yasaların yanında aynı zamanda içinde doğduğunuz toplumun değer yargılarını da gözetmenizi gerektirmektedir. Değer yargıları, bir zaman diliminde kişiler tarafından sergilenen davranış biçimlerinin kuşaklar boyunca devam ederek alışkanlıklar haline gelmesiyle geleceğe taşınmasıdır. Değer yargıları, size ne kadar yanlış gelse de çoğu zaman onları göz ardı etmeniz mümkün olmamaktadır. Değer yargılarının içerisinde her tür gelenek ve dini ritüelleri dâhil edebiliriz. Geleneğin ritüellerine riayet etmek istemeseniz bile karşıtlığınızı çokça dillendiremezsiniz; büyüklerin aile içindeki otoritesi hoşunuza gitmese de asgari ölçüde buna saygı göstermek zorunda kalırsınız. Her ne kadar dini ritüelleri uygulama noktasında tereddüttünüz olsa bile, ritüelleri yerine getirenlere saygı göstermek mecburiyetindedesiniz; kutsal addedilen mekânlar bir anlam ifade etmese de edenlere yönelik saygıda bulunmaktan kaçınamazsınız. Toplumun değer yargılarının dışına çıkmak ya da onlara karşı bir tutum sergilemek, toplumun dışına itilmek ve hatta yeri geldiğinde yaşam gibi en temel olan haktan mahrum olmanız kuvvetle muhtemeldir. Buna en iyi örnek, Atina toplumunun hem yasaların hem de değer yargılarının aksi yönünde hareket ettiği iddia edilen Sokrates'i verebiliriz. Sokrates'e yöneltilen en büyük suçlamaların başında, Atina toplumunun değer yargılarının temelini oluşturan Tanrılara inanmaması ve gençleri mevcut düzenin değerleri dışına çıkarmak gelmekteydi. Bu nedenle Sokrates, öncelikle mahkûm olmuş ve daha sonra idam edilmişti (Platon, 2015). Dolayısıyla Sokrates, mevcut değerleri benimsemekten dolayı en temel haklardan olan özgürlük ve ardından yaşam hakkından mahrum olmuştur.

Modern dünyaya geçişle birlikte yasalar ve bunun yanında değer yargıları, doğal haklara sahip olup olmayacağımızı ve aynı zamanda ne kadarına sahip olabileceğimizi belirleyen temel unsurlardır. Hak sahibi olmak, istenileni yerine getirmekle aynı anlamdadır. Söz konusu

haklar, literatüre her ne kadar doğal olarak geçmesi söz konusu ise de daha sonradan belirli yükümlülükler karşılığında elde ediliyor olması, onları doğal olmaktan tamamen çıkarmaktadır. Doğallığını kaybeden haklar, artık kısmi haklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Hakların kısmi olması, artık modern dünyanın karakteristik özelliği olmuştur. Ve bu durum, Rousseau'nun perspektifinden yola çıkıldığında şu anlama gelir; "İnsan özgür doğar, oysa her yanda zincire vurulmuş durumdadır" (Rousseau, 1999: 29). Belirli koşullar karşılığında alınması ya da onların kısmi olması söz konusu olsa da haklar vardır. Ve artık bu hakların ne olduğuna, onlara nasıl ulaşılabileceğine karar veren, ortaya koyduğumuz toplumsal değer yargılarımız ve en önemlisi mevcut yasalarımızdır.

Peki, haklara sahip olmanın temel ölçütü nedir? Haklara sahip olmada temel ölçüt, insan olmaktır. Ve insan olmanın temelinde ise akıl ve duygu yetileri bulunmaktadır. Akıl yetisinin en önemli özelliği, onun tercih edebilme yönüne sahip olmasıdır. Yani iyiyi de kötüyü de tercih edebilmesidir. Tercih yapabilmeye ise özgür bir iradeye sahip olmak gerekir. Bu özgür irade sonucunda, eylemlerimizin iyi veya kötü sonuçlarının sorumluluğunu üstleniriz. Toplumsal değer yargıların ve yasaların çizdiği sınırlar içerisine giren eylemlerimiz iyi, dışındakiler ise kötüdür. İyi eylemler sergilediğimizde haklara sahip oluruz, kötü eylemler sergilediğimizde haklardan mahrum oluruz. Dolayısıyla doğal haklara sahip olmak, öncelikle akıl yetisine sahip olmayı ve bu aklın özgür irade neticesinde iyi olanı eylemeyi gerektirmektedir. Özgür iradeye sahip olarak tanımlanabilmesi için en azından kişinin biliş ve inisiyatif sahibi olması gerekir. Duygu da insanın insan olması için akıl yetisine ilaveten tamamlayıcı önemli bir öğedir. Duygu yetisi, eylemlerimize anlam yükleyerek değer yargılarının ortaya çıkmasına ve böylelikle toplumsal yaşamın oluşmasına ve devamına katkıda bulunur. Arkadaşlık, komşuluk, güven, sadakat, yardımseverlik, fedakârlık, sevgi ve aşk gibi bazı temel duyguların varlığı, toplumsal yaşamın oluşumunda temel duygulardır. Örneğin güven duygusunun yoksunluğunda, insanlarda arkadaşlık ya da komşuluk gibi iki duygu gelişmeyecek ve insanlar bir araya gelmekte çekingen davranacaktır. Aşk ve sadakat gibi iki duygunun olmadığı bir yerde, iki insan hayatını birleştirmeyecek ve sevginin olmadığı yerde ise çocuk bakımı yapılamayarak insanın çoğalması söz konusu olmayacaktır. Bununla birlikte dini inançlar da duygulara hitap eden toplumsal ritüellere karşılık gelmektedir. Ve aynı şekilde bu ritüeller de insanların bir araya gelmesine ve bir arada kalmasına yönelik toplumsal işlevi yerine getirmede büyük bir katkıda bulunur. Kurban kesmek, ayin yapmak,

yardım dilemek, teşekkürlerini sunmak vb. dini ritüeller, topluca yapılan ritüellerdir. Dolayısıyla bu ritüellerin yerine getirilmesi için insanların bir araya gelmesi gerekmektedir.

Yapay Zekâ Nedir?

Yapay zekâ, birçok ülkeyi kapsayan uzun ve seçkin bir geçmişe sahip olan ve bilgisayarların gelişiminden önemli ölçüde önce gelen, hızla büyüyen disiplinler arası bir alandır. En azından Homeros'un İlyada'sında (yaklaşık M. Ö. 850) ateş Tanrısı Hephaistos'un Olympos'tan kovulduktan sonra demirhanesinde kendisine yardımcı olmaları için nasıl yapay görevliler yarattığının anlatıldığı Antik Yunan'a kadar izi sürülebilir (Bramer, 2009: V). Aristoteles de buna benzer bir düşünceyi Politika isimli eserinde şöyle dile getirir.

Her araç Daidalos'un heykelleri gibi olsaydı ya da Hephaistos'un tekerlekli arabaları gibi 'kendiliklerinden tanrıların toplantılarına girselerdi' yani biz ne desek onlar yapsalar, dokuma tezgâhı kendi kendine dokusa ya da lir kendi kendini çalsaydı, o zaman zanaatkârlara ya da kölelere gerek olmazdı (Aristoteles, 2017: 29).

İcatlarıyla çağının ilerisinde olan Leonardo Da Vinci, 1495 yılı civarında ortaçağ şövalyesi biçiminde insansı robot tasarımları çizmişti. Talmud², 'golem' adlı yapay varlıklar yaratan kutsal kişilerden bahseder. Bu varlıklar, Âdem'in kendisi gibi, çoğunlukla topraktan yaratılmış. Golemleri hizmet etmeleri için kullanan hahamlar hakkında öyküler var. Bununla birlikte Thomas Hobbes 1651'de yazdığı sosyal sözleşme teorisini dile getirdiği Leviathan adlı kitabının sunuş bölümünde yapay varlıklardan söz ediyordu (Nilsson, 2018: 20).

Hayat, organların, başlangıcı içerdeki bir temel parçada bulunan, hareketinden başka bir şey değildir; bütün *otomatların* (yaylar ve çarklar yardımıyla kendi kendine hareket eden makinaların, mesela bir saat) yapay bir hayata sahip olduklarını söyleyemez miyiz? *Kalp* nedir ki bir *yaydan* başka; *sinirler* nedir ki çok sayıda *yaylardan* başka; ya eklemler yapıcının planladığı şekilde bütün gövdeyi harekete geçiren çok sayıda çarklardan başka? (Hobbes, Leviathan: 17).

² "Yahudi geleneğinde [Tevrat](#)'ın yorumu olarak görülen Talmud hukukî, etik, felsefi-teolojik ve tarihî konular üzerine 'rabbi/rabban' diye anılan Yahudi din âlimleri tarafından yapılmış (M.S. II-VI. yüzyıllar) tartışma ve yorumlardan meydana gelen öğretiyi ifade eder" (Gürkan, 2010: 50).

Daha sonra önemsiz olmayan bir görevi (satrançta oyun sonu oynamak) yerine getiren ilk otomat olan 'El Ajedristica', İspanyol mucit Luis Torres y Quevedo tarafından 1890 gibi uzun bir süre önce icat edilmiştir. Bu, 1769 yılında Viyana'da İmparatoriçe Maria Theresa'nın sarayının bir üyesi olan Baron Wolfgang von Kempelen tarafından satranç oynayan bir makinenin yaratıldığı ve sonraki 80 yıl boyunca dünyanın dört bir yanında sergilendiği ünlü ve uzun soluklu bir aldatmacayı takip etti. Modern zamanlarda, ünlü bilgisayar öncüsü Alan Turing yapay zekânın önde gelen savunucularından biriydi ve 1954'teki zamansız ölümünden önce 1940'larda ve 1950'lerde bu alana önemli katkılarda bulundu. 1950'de bir makinenin zeki olduğunun söylenebileceği taklit oyunu (şimdi 'Turing Testi' olarak biliniyor) iddiasını ortaya koydu. Aynı makalede daha da ileri giderek, "Yirminci yüzyılın sonunda bir kişinin, karşı çıkılacağını beklemeden makinelerin düşüncesinden bahsedebileceğine inanıyorum" demiştir. Dolayısıyla Yapay Zekâ alanının (1956'da ortaya atılan bir isim) orijinal kaygıları ağırlıklı olarak oyun oynamak, bulmaca çözmek, doğal dili anlamak ve matematiksel teorem kanıtlamayı otomatikleştirmek gibi görevlerdi. Artık bir bilgisayar dünya satranç şampiyonunu ikna edici bir şekilde yendiğine göre, bu alana olan ilgi azalmıştır. Ancak buna karşılık, 1980'lerde ve 1990'larda geliştirilen yüzlerce sözde uzman sistem (ağırlıklı olarak ancak tamamen kural tabanlı olmayan) ve o zamandan beri giderek artan bir şekilde makine öğrenimi tekniklerini içeren diğer birçok ticari uygulama ile geçmişte asla tahmin edilemeyecek bir ölçekte genişledi. Diğer bir ifadeyle bugün bu alan, uygulayıcılarının birçoğunun kaygılarının orijinal çekirdek alanlardan çok uzak olmasıyla birlikte genişlemekte ve büyümektedir (Bramer, 2009: V-VI).

Yapay Yaşam terimi, kelimenin tam anlamıyla 'doğadan ziyade insanlar tarafından yapılan yaşam' anlamına gelir (Langton, 1998: IX). Ancak yaklaşık olarak Yetmiş yıl önce John McCarthy tarafından ortaya atılan Yapay Zekâ ifadesi, bugüne kadar özlü ve resmi bir tanımdan kaçınmıştır. Temsili bir tanım, bilgisayar makinelerinin zekâsının insanlarla karşılaştırılması etrafında dönmektedir. Bir başka tanım ise 'tarihsel olarak zekâ alanına girdiği düşünülen' makinelerin performansıyla ilgilidir. Bu ve benzeri tanımların hiçbiri, belki de günümüzde soyut ve ölçülemez bir nicelik olan 'zekâ' kelimesine yaptıkları atıflar nedeniyle, evrensel olarak kabul görmemiştir. Bu nedenle, Yapay Zekâ'nın daha iyi bir tanımı, 'zekâ' teriminin resmileştirilmesini gerektirmektedir.

Psikologlar ve Bilişsel teorisyenler, zekânın, karar vermenin uygun durumlarında doğru bilgi parçasını tanımlamaya yardımcı olduğu görüşündedir. 'Yapay Zekâ' ifadesi, bu nedenle, bir problemi çözenin belirli bir aşamasında doğru 'Bilgi' parçasını tanımlamak ve kullanmak için makineyi verimli hale getirmek amacıyla insan zekâsının bir makine üzerinde simülasyonu olarak tanımlanabilir. Doğru görevi doğru zamanda planlama ve yürütme yeteneğine sahip bir sistem genellikle rasyonel olarak adlandırılır. Bu nedenle Yapay Zekâ, alternatif olarak rasyonel düşünebilen ve hareket edebilen hesaplama modelleri ile ilgilenen bir konu olarak ifade edilebilir. O zaman doğal olarak ortak bir soru ortaya çıkıyor: Rasyonel düşünme ve hareket etme, akıllı bir sistemin olası tüm özelliklerini içerir mi? Eğer öyleyse, makine öğrenimi, algılama ve planlama gibi davranışsal zekâyı nasıl temsil ediyor? Ancak biraz düşününce, iyi muhakeme yapabilen bir sistemin başarılı bir planlayıcı olması gerektiği ortaya çıkar çünkü planlama birçok durumda muhakeme sürecinin bir parçasıdır. Ayrıca, bir sistem ancak gerçek dünyadan yeterli bilgi edindikten sonra rasyonel bir şekilde hareket edebilir. Dolayısıyla, gerçek dünya bilgilerinden bilgi oluşturma anlamına gelen algı, rasyonel eylemler için önkoşul bir özelliktir. Bir adım daha ileri bir düşünce, öğrenme kabiliyeti olmayan bir makinenin algıya sahip olamayacağını öngörmektedir. Dolayısıyla, bir failin (aktörün) rasyonel eylemi, zekânın tüm temel özelliklerine sahip olmayı gerektirir. Yapay Zeka'yı rasyonel düşünme ve hareket etme yeteneğine sahip hesaplama modelleriyle ilişkilendirmek bu nedenle pragmatik bir öneme sahiptir (Konar, 2000: 2).

O halde genel itibarıyla Yapay Zekâ'yı, bilgisayarların zekâyı sahip bir canlı olan insan gibi davranmasını sağlayacak teknikler geliştirmekle ilgilenen bir alan şeklinde tanımlayabiliriz. Amaçlar, bir programın beklenenden 'biraz daha akıllı' görüldüğü zayıf uçtan, tamamen bilinçli, akıllı, bilgisayar tabanlı bir varlık geliştirme girişiminin olduğu güçlü uca kadar değişir. Yazılım ve donanım geliştikçe, alt uç sürekli olarak genel bilgisayar arka planında kaybolmaktadır (Raynor, 1999: 13).

Herhangi bir makine uygun bir şekilde beyin olarak tanımlanabiliyorsa, o zaman herhangi bir dijital bilgisayar da bu şekilde tanımlanabilir. Şimdi belirli bir makine beyin olarak tanımlanabiliyorsa, tek yapmamız gereken dijital bilgisayarımızı onu taklit edecek şekilde programlamaktır ve böylelikle o da bir beyin olacaktır. Hayvanlarda ve özellikle insanlarda

bulunan gerçek beyinlerin bir tür makine³ olduğu kabul edilirse, buna uygun olarak programlanmış dijital bilgisayarımızın bir beyin gibi davranacağı sonucu çıkacaktır. Beyin gibi davranmak özgür irade gerektiriyor gibi görünüyor ancak programlandığında dijital bir bilgisayarın davranışı tamamen belirleniyor. Becerikli bir şekilde, beyinlerin özgür iradeye sahip olduğu doğru olsa bile, bunun aslında uygun şekilde programlanmış bir bilgisayarın beyni taklit edebileceği iddiası için hiçbir zorluk yoktur. Beyni taklit edecek bir makine, sanki özgür iradeye sahipmiş gibi davranmalıdır ve bunun nasıl başarılacağı pekâlâ sorulabilir. Bir olasılık, davranışını bir rulet çarkı veya bir radyum kaynağı gibi bir şeye bağlı kılmaktır. Ancak, bunu yapmak gerçekten gerekli bile değil. Yapılarının ayrıntılarını bilmeyenlere davranışları oldukça rastgele görünen makineler tasarlamak zor değildir. Bu tür makineler 'görünüşe göre kısmen rastgeledir.' Bu makineler bir dijital bilgisayar tarafından simüle edilebildiğinden, uygun şekilde programlanmış bir dijital bilgisayar görünüşte kısmen rastgeledir. Görünüşe göre kısmen rasgele makineler, kısmen rasgele makineleri taklit ediyor. Beyin kısmen rastgele bir makine ise, uygun şekilde programlanmış bir dijital bilgisayar yine de bir beyin inandırıcı bir taklidini yapabilir. Bu deterministik makinenin özgür iradeye sahip olduğu görüntüsünün sadece bir sahte olduğu söylenebilir ancak bu, makinenin taklit oyununu başarılı bir şekilde oynama yeteneğini etkilemeyecektir. Ve Turing ilkesine göre, taklit oyununu başarıyla oynayan herhangi bir makine uygun bir şekilde beyin olarak tanımlanabilir (Copeland, 2004: 477-485).

Birkaç on yıldır Yapay Zekâ alanı, yapay metodolojisini kullanarak akıllı davranış çalışmalarını büyük bir titizlikle sürdürmektedir. Ancak bu alanın odak noktası ve dolayısıyla başarıları çoğunlukla uzman problem çözme gibi üst düzey bilişsel faaliyetlerde olmuştur. Yapay Zekâ teorileri için ilham çoğunlukla mantıktan ve bilişsel bilimlerden, özellikle bilişsel psikoloji ve dilbilimden gelmiştir. Son zamanlarda, Yapay Zekâ topluluğu içindeki bir alt grup, somutlaştırılmış zekâyı vurgulamaya başladı ve biyoloji ve yapay yaşam araştırmaları ile güçlü ittifaklar kurdu. Bu, aşağıdan yukarıya Yapay Zekâ, Animat yaklaşımı, Davranış tabanlı Yapay Zekâ veya Animal Robotics olarak karakterize edilen 'Yapay Zekâyâ yapay yaşam yolu' açıyor. Bu terimler, yapay sistemlerin inşası yoluyla akıllı davranışı anlama ortak hedefini paylaşan gevşek bir mühendisler ve biyologlar ağını tanımlar. Araştırmacılar ayrıca

³ Makine faraziyesi Descartes'in düşüncesinde de önemli bir yer tutar. Descartes'e göre hayvan bedeni bir tür makineden ibarettir (Descartes, 1984: 52).

zekânın doğası hakkında artan sayıda varsayım ve hipotez paylaşıyorlar. Biyoloji ve karmaşık sistemler teorisi ile güçlü bağlar göz önüne alındığında, araştırma şimdiye kadar Yapay Yaşam topluluğunda Yapay Zekâ alanından daha fazla ilgi gördü (Steels, 1998: 75).

Yapay Zekâ, birkaç on yılın özellikle son 10 yılında daha hızlı gelişti. Özellikle günümüze bakıldığında yapay zekâ alanının çok ilerleme kaydettiği yadsınamaz. İlerlemeyle birlikte Yapay Zeka'nın her yerde benimsenme hızının yoğunluğu daha da arttı. Çünkü bizi yakından ilgilendiren hemen her alanda karşımıza çıktığı için, ona alışmaya başlıyoruz. Ayrıca diğer önemli bir neden, Yapay zekâ artık basit hesaplamalar yapan, oyun oynayan veyahut gündelik hayatta planlarınızı size hatırlatan ve zamanınızı organize eden bir makinadan ibaret değildir. En önemlisi Yapay Zekâ, beyni taklit eden salt bir makine olmanın çok ötesine uzanmaktadır. Yapay Zekâ yaşamın, eğlencenin ve iş dünyasının birçok alanına (hatta çoğuna) olağanüstü hızlı entegrasyonu söz konusu ve bu entegrasyon, insan deneyiminin akışına güç veren süreçleri dönüştürüyor. Bu nedenle Yapay Zekâ, basit bir beyinden ibaret değildir. Yapay Zekâ, karmaşık bir insan beyni gibi davranıyor ve kendi başına hareket etmesi adına tercihte bulunmaya başlıyor. Diğer bir ifadeyle onun beyninin hisseden bir beyin olmadığı çok açık ancak rasyonel, mantıklı kararlar verme yeteneğine sahiptir. Bildiği her şeyi sadece internet okuyarak veya gerçek kişilerle girdiği iletişim neticesinde kendi kendine öğreniyor.

Konuyla bağlantısı itibarıyla, Isaac Asimov'un 1950 yılında basılan 'Ben Robot' adlı romanından yola çıkan, 2000 yılının başlarında çekilmiş "I am Robot" adlı sinema filminin hemen başında yapay Zekâ'ya sahip robotlara yüklenen üç robot yasasından söz edilmektedir "1. Bir robot, bir insana zarar veremez. Ya da hareketsiz kalarak bir insanın zarar görmesine neden olamaz. 2. Bir robot, insanların verdikleri emirlere uymak zorundadır. Ancak bu tür emirler Birinci Yasayla çeliştiği zaman durum değişir. 3. Bir robot, Birinci ve İkinci Yasalarla çelişmediği sürece varlığını korumak zorundadır" (Asimov, 1992). Ancak filmin devamında Yapay Zeka'ya sahip olan robotlardan birisi, kendisine yüklenen programlar ve bu programların içerdiği kurallar dışına çıkmayan makinadan ibaret olmadığını açıkça göstermektedir; düşünüyordu, özgürce karar veriyordu, eylemde bulunuyordu ve tüm bunları bir amaç doğrultusunda hayata geçiriyordu. Filmin çekilmesinden bu yana geçen 20 yıla yakın bir süre zarfında Yapay Zekâ'nın tıpkı bu filmde olduğu gibi, kendi başına karar veren

makinalar ve hatta daha fazlası olarak karşımıza çıkmasını gayet doğal karşılamak gerekir. Diğer bir ifadeyle Yapay Zeka'nın, kendi kendine öğrenmesi ve bunun neticesinde tercihte bulunması, onun özgür bir iradeye sahip olduğunu göstermesi açısından önemli görünüyor. Böyle bir aygıtın günümüzde düşündüğünü ve düşüncelerini özgür bir iradeyle pratiğe döktüğünü söyleyebilir miyiz? Eğer öyleyse Yapay Zeka'yı nasıl bir statüde değerlendirmeliyiz?

Yapay Zeka'nın Ontolojik Statüsü

'Yirminci yüzyılın sonunda bir kişinin, karşı çıkılacağını beklemeden makinelerin düşüncesinden bahsedebileceğine inanıyorum' diyen Turing'in bu iddiası, artık günümüzde iddianın çok ötesinde bir yerdedir. Günümüzde basit bir düzeyde de olsa bilgisayarlar düşünüyor, düşündüklerini bizlerle paylaşıyor ve düşündüklerini kendi tercihleri doğrultusunda ortaya koyarak karar veriyorlar. Ayrıca hemen hemen her alanda görünür olmaları söz konusu; eğitimde, sağlıkta, ekonomide, ulaşımda, medyada, üretimde vb. Bu alanların tümünde sergiledikleri performans, ortalama bir insanın neredeyse çok üzerine çıkmaya başladı. Siri, Alexa, Google gibi bir kurumun müşterilerine ya da bireylerin basit gündelik ihtiyaçlara ilişkin sorulara yanıt vermek ve işlem yapmak için var olan sanal asistanlar, Yapay Zekâ'nın geldiği noktaya verilecek önemli örneklerdir. Ancak özellikle son zamanlarda daha çok eğitim alanında kullanılmaya başlanan ChatGPT, Yapay Zekâ'nın daha ileri düzeyde ulaştığına yönelik verilecek en iyi örnek olarak serimlenebilir.

ChatGPT, bilgi üretimi için milyarlarca sinir ağından oluşur. Sinir ağlarının temel işleyişi de çok basittir; temelde, ürettiği her yeni kelime (ya da bir kelimenin bir kısmı) için o ana kadar ürettiği metinden elde edilen girdiyi 'öğelerinden bir kez' (herhangi bir döngü vb. olmadan) geçirmekten ibarettir. Ancak dikkat çekici ve beklenmedik olan şey, bu sürecin web'de, kitaplarda vb. başarılı bir şekilde 'benzer' bir metin üretebilmesidir. Ve sadece tutarlı bir insan dili olmakla kalmaz, aynı zamanda okuduğu içerikten yararlanarak istemini takip eden şeyler söyler. ChatGPT'nin metin oluştururken yaptığı şey çok etkileyicidir ve sonuçlar genellikle biz insanların üreteceği şeye çok benzer. Peki, bu, ChatGPT'nin bir beyin gibi çalıştığı anlamına mı geliyor? Altta yatan yapay sinir ağı yapısı, nihayetinde beynin idealleştirilmesi üzerine modellendi. Ve biz insanlar dili ürettiğimizde, olup bitenlerin pek çok yönünün

oldukça benzer olması oldukça muhtemel görünüyor. ChatGPT'yi muhtemelen beyinden oldukça farklı (ve bazı yönlerden çok daha az verimli) bir strateji kullanmaya zorlar. Ve başka bir şey daha var: tipik algoritmik hesaplamanın aksine, ChatGPT'nin dâhili olarak 'döngülere sahip değildir' veya 'veriler üzerinde yeniden hesaplama yapmaz'. Bu da kaçınılmaz olarak hesaplama kapasitesini sınırlıyor. Bunu nasıl düzeltereğimiz ve sistemi makul bir verimlilikle eğitme becerisini nasıl koruyacağımız net değil. Ancak bunu yapmak, muhtemelen gelecekteki bir ChatGPT'nin daha fazla beyin benzeri şeyler yapmasına izin verecektir. Ancak şimdilik, ChatGPT'nin hâlihazırda neler yapabildiğini görmek heyecan verici. Bir düzeyde, çok sayıda basit hesaplama ögesinin dikkate değer ve beklenmedik şeyler yapabileceği şeklindeki temel bilimsel gerçeğin harika bir örneğidir. Ama aynı zamanda, insanlık durumunun, yani insan dilinin ve onun arkasındaki düşünme süreçlerinin temel karakterinin ve ilkelerinin ne olabileceğini daha iyi anlamak için iki bin yıldır sahip olduğumuz belki de en iyi itici gücü sağlıyor (Wolfram, 2023: 87-88). Yapay Zekâ neticesinde ChatGPT'in geldiği nokta, elbette ki bir sınır biçiminde düşünülmemelidir. Günümüzde bunun daha geliştirilmesi için çalışmalar hızlı bir şekilde devam etmekte ve aynı zamanda ona karşı, ondan daha üst seviyede başka bazı Yapay Zekâ modelleri ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır.

Romanlara ve filmlere uzun süre önce konu olduğu gibi Yapay Zekâ'nın sözü edilen alanlarda görünürlüğünden yola çıkıldığında, onların çok yakın bir gelecekte insan formunda⁴ toplumsal yaşamda da fazlaca bir şekilde olacaklarını tahmin etmek zor olmayacaktır. Bunun ilk önemli örneğini medya sektöründe görebiliriz. Hemen her alanda olduğu gibi medya sektöründe de görünmeye başlayan Yapay Zekâ, bu sektörde son zamanlarda özellikle "açık renk saçlı, siyah ceket ve beyaz tişört giyen kadın görünümüyle" (Diken, 2023) ortaya çıkan 'Fedha'⁵ adlı Yapay Zekâ, insan formunda Yapay Zekâ teorisinin pratik bir hüviyet kazandığını kuvvetle desteklemektedir. Bu bağlamda ontolojik olarak insan görünümlü Yapay zekâ, salt makine mi yoksa insan kategorisinde varlık olarak mı değerlendirilecek? Daha doğrusu Yapay Zekâ, insan formunda makinalardan ziyade insan kategorisinde değerlendirilerek ontolojik bir statü kazanması söz konusu olabilir mi?

⁴ İnsan formunda Yapay Zekâ, geçmişten günümüze gerek romanlarda ve gerek filmlerde sıkça işlenen bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin 'Metropolis' filmi, vizyona giren ilk yapay zekâ filmidir ve film 1927 yılına kadar geri gitmektedir.

⁵ İnsan formunda Yapay Zekâ, geçmişten günümüze gerek romanlarda ve gerek filmlerde sıkça işlenen bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin 'Metropolis' filmi, vizyona giren ilk yapay zekâ filmidir ve film 1927 yılına kadar geri gitmektedir.

Aristoteles, diğer canlı varlıklardan farkını ortaya koymak için insanı düşünen bir canlı olarak tanımlamıştı. Hatta diğer canlı olmayan nesnelere için de 'düşüncüye sahip' tek varlık bakış açısının geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Daha sonra gelen tüm düşünürlerin insana yönelik bakış açısı, Aristoteles'ten farklı olmamıştır. Ve aynı şekilde hepimiz de sahip olduğumuz düşünebilme yetisi sayesinde, diğer tüm varlıklardan farklı olduğumuzu kabul etmekteyiz. Ancak insanı, salt düşünceye sahip bir canlıya indirgememek gerekir. Bununla birlikte düşünen bir canlı olarak insanın diğer önemli olan özelliği, onun düşüncelerini dil ile ifade ederek paylaşabiliyor olmasıdır. Bu, kimi zaman söz ile ve kimi zaman işaretler yoluyla olabiliyor. Felsefede yeni önermelerden birisi de dilin düşünceyi belirlediği yönündedir. Yani kimine göre düşüncenin dili, kimine göre dilin düşünceyi belirlediğidir. Ancak netice itibarıyla, 'düşünce ve dil'in her ikisinin de insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özellikleri olmasıdır. Buradan yola çıkıldığında insan olmak için düşünüyor olmak ve düşüncelerini dil yardımıyla paylaşıyor olmak dışında herhangi bir şeye sahip olmak ya da şu veya bu formda olmak gerekmemektedir. Bu mantıktan devam edildiğinde iki ayak, iki kol, iki el, iki göz ve bir kafaya sahip olmaya gerek yoktur. Örneğin doğuştan bu organlardan bir veya birkaçına sahip olmadan dünyaya gelenler göz önüne alındığında, insan olarak kabul görmek için sözü edilen organlara sahip olmanın pek de bir önemi olmadığı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla insan olmak için en temel unsur, düşünce ve dil gibi iki yeti ile sınırlı kalmaktadır.

Aristoteles varlığı doğada ikiye ayırmaktadır; canlılar ve cansızlar. Aristoteles varlığı, cansızdan canlıya doğru bir hiyerarşi biçiminde tasavvur ediyordu. Scala naturae (doğa merdiveni) olarak adlandırılan bu hiyerarşi Aristoteles'e göre doğa, küçük cansız formlardan daha büyük canlı yaşamına doğru ilerler ve bu nedenle canlı organizmalar üç sınıfa ayrılır: (1) besleyici bir ruha sahip olan bitkiler; (2) hareket edebilen ve dolayısıyla duyarlı bir ruha sahip olan hayvanlar; (3) zekâyâ ve dolayısıyla rasyonel bir ruha sahip olan ve aynı zamanda tüm canlı türlerinin ruhlarına sahip olan insanlar. Buradan yola çıkıldığında Aristoteles'in canlıların skaladaki yerini, sahip olunan ruhun türü ve bu bağlamda bedenlerinin yerine getirdiği fonksiyonlarının karmaşıklığı belirliyor (Krebs and Krebs, 2003: 69, Ross, 2011: 184-189). Duyarlı bir ruha sahip olmayan ama rasyonaliteye sahip olan Yapay Zekâ, skalanın neresine konulabilir? Yapay Zekâ'nın salt düşünce değil de dile sahip ve aynı zamanda formal açıdan

insan ile aynı görünüme sahip olduğunda, onun insan gibi canlıdan bazı nüanslar dışında pek de farkı kalmayacaktır. Bu nüanslar da özellikle fiziksel olarak acı duymak veya belirli bazı duygular biçiminde ortaya konulabilir. Bunlardan bazıları aşk, nefret, güven, fedakârlık, hırs, haz, cinsel istek, pişmanlık veya herhangi bir dini inanç ya da ideolojiye sahip olmak biçiminde tanımlanabilir. Duygular dışarıda bırakıldığında, Yapay Zekâ'yı da tıpkı diğer canlılar ancak en önemlisi insan gibi ontolojik statüye sahip bir gerçeklik olarak görmek, kimsenin itiraz edeceği bir konu gibi görünmemektedir. Diğer bir ifadeyle Yapay Zekâ'yı, salt bir varlık olarak değil canlılar kategorisinde bir varlık biçiminde konumlandırmak gerekir ve düşünen, konuşan yapısı göz önüne alındığında ise canlı olarak diğer canlılardan farklı olarak insan statüsünde olması daha makul gelmektedir. Dolayısıyla Yapay Zekâ, ontolojik bir gerçekliğe sahiptir ve statü olarak insana yakın bir yerde olması, Aristoteles'in canlı skalasına daha uygundur.

Bir sabah kalktığınızda en yakın arkadaşınızın bedeninde alışılmadık değişimler geçirdiğini fark ediyorsunuz. Bedenin diğerlerinden tümüyle farklı olduğunu ve mekanik parçaların bir araya gelmesiyle oluşmuş olduğunu ayırt ediyorsunuz. Ve artık arkadaşınızın doğmamış, yaratılmış olduğu gerçeği ile karşı karşıyasınız. Ayrıca arkadaşınız gibi başkaların da var olduğunu öğreniyorsunuz. Buna rağmen arkadaşınız, hala arkadaşınız olarak kalacak mı yoksa tüm bağlarınız kopacak mı? Toplum tarafından öngörülemeyen olumsuz sonuçlar endişesi nedeniyle, en yakın arkadaşınız olsa bile, insan formuna sahip Yapay Zekâ'nın insan düzeyinde ontolojik bir statüye sahip olması, ilk zamanlarda toplum tarafından kabul görmesi mümkün olmayabilir. Ancak onların zamanla toplumsal yaşamda görünür olmalarının artmasıyla birlikte algının değişmesi kuvvetle muhtemeldir. Nitekim toplumsal hayatta her yeni şeyi kabul etmek, ilkin belirli bir süreç gerektirmektedir. Televizyon gibi bir aygıtın monitöründe küçük varlıkların görünmesine anlam veremeyen, uçakların nasıl havada kaldıklarına hayret eden ve internet gibi bir şeye bile hala alışmanın zaman gerektirdiği göz önüne alındığında, insan görünümlü sentetik yaşam formuna sahip Yapay Zekâ'ya alışmak belirli bir zaman alacaktır ve bu durumu doğal görmek gerekir.

Yapay Zekâ'nın Hakları

İster bugün, yarın ya da yakın bir gelecekte olsun toplumsal yaşamda yerini almaya başlaması kuvvetle muhtemel olan sentetik yaşam formuna sahip Yapay Zekâ'nın da insanlar gibi neden bazı temel hakları söz konusu olmasın? Yapay Zekâ yaşam, özgürlük, eşitlik ile sonradan yaşama eklemlenen mülkiyet hakkına ve tüm bu hakların türevleri olan öteki haklara neden sahip olmasın? Aynı şekilde bu haklar, yasalar tarafından güvence altına neden alınmasın? Ancak haklara sahip olmak için insan formundaki Yapay Zeka'nın yerine getirmesi gereken birtakım sorumluluklar yok mudur? Eğer hakları olması gerektiğini kabul ediyorsak, onların birtakım sorumlulukları yerine getirmesi gerektiğini kabul ediyoruzdur. Bunlar, yasalarca çerçevesi çizilmiş ve insanlar tarafından yerine getirilmesi gereken sorumluluklarla aynıdır; vatandaşı olacağı topraklara ait kimlik kartına sahip olmak, kimseye zarar vermemek, vergi vermek ve içinde bulunduğu toplumun değerlerine (dini inanç, ideoloji, gelenek ve görenekler vs.) asgari ölçüde saygı göstermek vb. Kısacası yazılı ve sözlü yasaların gereğini yerine getirmelidir. Yasalar tarafından ortaya konulmuş kurallar ihlal edildiğinde, insanlar gibi herhangi bir cezaya maruz kalmaları ya da toplumsal yaşamdaki değerlere asgari ölçüde saygı göstermediğinde, toplumdan dışlanmaları mümkün olmalıdır. Zaten rasyonel olarak bakıldığında, haklara sahip olmak sorumlulukları yerine getirmeyi zorunlu kılmaktadır.

İnsan görünümü Yapay Zeka'nın da toplumsal yaşamda ontolojik statüye sahip olması ve bu statüyü koruması, elbette ki sorumlulukları yerine getirmesini gerektirmektedir. Peki sorumluluklarını yerine getirmediğinde, tıpkı insan gibi yasaların çizdiği sınırlar çerçevesinde cezaya maruz kalır mı? Yani Yapay Zeka'ya ceza verilebilir mi? Eğer sorumlulukları yerine getirdiğinde hak sahibi olması ne kadar doğal bir durum biçiminde kabul görülecekse de sorumlulukları yerine getirmediğin de haklardan mahrum kalarak herhangi bir cezaya maruz kalması da aynı derecede doğal bir durum biçiminde kabul görmek zorunluluğu vardır. Ancak toplumda istenmeyen herhangi bir davranışın ortaya çıkması sonucunda yasalar çerçevesinde verilen ceza, genellikle onu yapana caydırıcılık, kısas, toplumun korunması ve en önemlisi onun ıslah olması için verilir (Warburton, 2016: 175). Diğer bir ifadeyle ön görülen ceza, toplumda yer alan bir bireyin yasalarca suç tanımına giren herhangi bir eylemi sergilediğinde, onun o eylemin yanlış olduğunun farkına varması ve o eylemi bir daha yapmamasını anlamaya yönelik bir çabadır. Ve bu çabanın adı, genel itibarıyla caydırmak ve ıslah etmek

biçiminde geçer. Özellikle suçluların yer aldığı mekâna 'cezaevi' yerine 'islahevi' isminin tercih edilmesi buradan gelmektedir.

Ancak caymak ve ıslah olmak, duygulara karşılık gelen fiillerdir. Peki duygulara sahip olmayanın caymasını ve ıslah olmasını beklemek ne kadar rasyonel bir tavır olabilir? Ya da duyguların zekâ ile bir ilgisi olduğunu söyleyebilir miyiz? Nitekim epistemik açıdan hepimiz düşünce ile duygunun ayrı şeyler olduğu bilgisine sahibiz ve bu konuda yanıldığımızı yönelik hiçbir şüphemiz söz konusu değildir. Felsefi anlamda ilk defa ilkel de olsa İlkçağ filozoflarından Anaksimenes tarafından ortaya atılan ruh öğretisiyle karşılaşmaktayız. Daha sonra Pythagorasçılar, Herakleitos, Empedokles tarafından geliştirilen bu öğretiyi, Sokrates, Platon ve Aristoteles ile ideal biçimine ulaştıracaktır. Bu filozoflar insanın iki yönüne işaret ederler; Ruh ve Beden. Ruh, kimine göre üç ve kimine göre iki bölümünden oluşur. Bir bütün olarak bakıldığında Akıl ve Duygu biçiminde iki bölümden oluştuğu daha çok genel geçer bir kanıdır. Akıl düşünceye, duygu hislere tekabül eder. His; "bir şeye karşı içte oluşan bir duygusal veya heyecansal tepkinin farkında oluştur. Ancak bu 'bir şey'i tanımlayabilmekte güçlük çekebiliriz, hatta bunun farkında olmayabiliriz. Bazı günler 'yatağın ters tarafından kalkar', kendimizi kötü hissederiz. Bazı günler ise, açıklayamadığımız nedenlerden ötürü iyi tarafımızdan kalkar ve dünyayı tozpembe görürüz" (Morgan, 2013: 206).

Yapay Zeka'nın sözü edilen türden duygulara sahip olması, artık son on yıldaki teknolojinin gelişimi dikkate alındığında gerçekleşme olasılığı çok yüksek gibi görünebilir. Ancak duygulara sahip olmak ya da hissetmek, teknolojinin sağlayabileceği bir şey midir? Duygu; davranışın temelinde yatan korku, sevinç veya hayret gibi hislerdir ve bunlar insanı belli bir davranışta bulunmaya iter. En basit düzeyde duygular, nesnelere yaklaşmamızı veya uzaklaşmamızı sağlayışlarına göre sınıflandırabiliriz. Korku, hayret, üzüntü, tiksinti, öfke, umut, sevinç ve kabul edilme duygularının her biri, farklı biçimlerde de olsa, çevresel beklentilere uyum yapmamızı sağlar. Ve en önemlisi bu duyguların düşünce ile ilgisi yoktur (Morris, 2002: 407, 428-429). Bu nedenle Yapay Zeka'nın yasaların dışına çıkan herhangi bir eylemi neticesinde maruz kalacağı cezanın herhangi anlam taşıyan bir karşılığı olmayacaktır. En basit anlamıyla, yaptığı herhangi suçtan dolayı duygulara karşılık gelen pişmanlık veya en

önemlisi o suç nedeniyle yine bir başka duyguya denk gelen ceza alma korkusu⁶ yaşamayacaktır. Diğer bir ifadeyle ceza verilmesinde istenilen caydırma ve ıslah etmek hedefine varılması söz konusu olmayacaktır.

Eğer teknolojinin, Yapay Zekâ gibi bir olgunun üzerine bu türden duyguları da eklememesi söz konusu olursa Yapay Zeka'nın da tıpkı insan gibi toplumsal yaşamda hakları söz konusu olur ve bu bağlamda ontolojik bir statüye sahip olur. Çünkü Akıl ve duygulara sahip bir Yapay Zekâ, sorumluluklarının farkında olacak ve bunları yerine getirmede asgari düzeyde çaba sarf edecek, yerine getirmediğinde ise cezayla karşı karşıya kalacağını bilecektir. Ve bu bağlamda sahip olduğu özgür iradesiyle doğru ya da yanlış yapma noktasında kendi kararını vererek, eylemin her tür sonucuna katlanacaktır. Bu türden bir yapay Zekâ için, büyük olasılıkla Doktor Frankenstein'in düşünen, karar veren ve hissedilen canavarı türünden insansı Yapay Zekâ'nın yapılması gerekecek. Böyle özellikler taşıyan bir Yapay Zekâ'nın vücut bulması hangi ileri düzeyde teknolojinin eseri olabilir? Günümüz koşullarında bu sorunun yanıtını vermek basittir; mümkün değildir. Ancak yine de ileriki zamanların neler getireceği de belirsizliğini korumaktadır.

Akıl ve duygunun birlikteliğinden örülü insanoğlu türünde bir canlının bilhassa zekâsının bire bir aynısını yapmak, teknolojinin üstesinden gelebileceği bir şey olması rasyonel sınırlar çerçevesinde düşünüldüğünde, yüksek olasılık dahilindedir. Nitekim insan zekâsının taklit edilmesi ve bu zekânın daha üstüne çıkılması, teknoloji aracılığıyla öğrenilebilecek bir şeydir. Bunu araştırarak, diğerleriyle iletişime geçerek yapabilirsiniz. Tek yapılması gereken, öğrenilenler arasında bağıntı kurarak en iyi sonucu bulmaktır. Tıpkı bir satranç oyununda, birkaç oyun sonunda tüm hamleleri öğrenerek bunlar arasında bağıntı sonucunda en iyi hamleyi yapmak gibidir. Bunu eldeki teknolojik araçları kullanarak yapabilirsiniz. İnsan hafızasıyla minimal düzeyde eş işlev gören, kalıcı bilgilerin depolandığı 'sabit disk'e bilgiler yüklenir ve bu bilgiler içerisinde bağıntı kurulması sağlanır. Bu bağıntı doğrultusunda en iyi ihtimalle bir sonuca varılır. Ancak insanın diğer yanını eklemeye yönelik gereken duygu kısmını, teknolojinin üstesinden gelebileceği bir şey olarak beklemek rasyonel

⁶ Korku, insanın en temel duygularından biridir. İnsanın herhangi bir davranışı ortaya koyarken hissettiği korku duygusu, bir davranışın yanlış-doğru veya iyi-kötü olmasında belirleyici bir etkiye sahiptir. Çünkü yanlış veya kötü bir davranış, toplum ya da yasalar tarafından cezalandırma bilgisine sahip olduğunda o davranışın yapılması-yapılmamasını ya engeller ya da tereddütte yol açar. İstenmeyen davranış yapılmışsa bile, korku o davranışın bir daha yapılmamasında tekrardan devreye girerek kendini gösterecektir.

görünmediğinin altını çizmiştik. Nitekim duygular, genel itibarıyla öğrenilecek şeyler değildir. Onlar, bazen fizyolojik ve bilişsel öğelerin varlığı olmadan deneyimlediklerimizdir. Örneğin bir şeye korku tepkisi verebiliriz ama neden korktuğumuza ilişkin bir fikrimiz yoktur ya da bilişsel farkındalık olmadan ve bu durumda neyin heyecan verici olduğunu anlamadan cinsel uyarılma sonucunda zevk hissedebiliriz (Psychsmart, 210). Bunun benzeri insani duygular, doğuştan sahip olunan duygulardır. Buna ister bir yaratıcı tarafından doğuştan verilmiştir diyebilirsiniz ya da ister bunun tesadüf eseri olduğunu söyleyebilirsiniz. Kökeni her ne olursa olsun sonuç itibarıyla bu türden duygular, ötekilere sonradan yüklenemeyen ve aynı zamanda taklit edilemeyen insana özgü sıfatlardır. Bu nedenle Yapay Zeka'nın, insani düzeyde haklara sahip olması düşünülemez.

Düşünebilen ve aynı zamanda hissedebilen bir canlı olan insan ve bunun yanında düşünebilen ancak hissedemeyen sentetik bir yaşam formuna sahip bir varlık olan Yapay Zeka'nın toplumsal yaşamda eşit şartlar altında bir arada olmasını istemek veya beklemek, haklar temelinde düşünüldüğünde büyük bir problemin ortaya çıkmasına yol açacaktır. Yapay Zekâ'nın ontolojik bir statüsü olabilir ancak bu statünün insan ile aynı olmasını istemek, insan türüne yapılacak bir haksızlıktır. Bunun öncelikli nedeni, daha önce değinildiği üzere Yapay Zeka'nın duygulara sahip olmadığı için sorumluluk sahibi olamamasıydı. Bunun yanında diğer nedeni de gerek fiziksel güç ve gerek zekânın ileride olması olsun, insan görünümünde Yapay Zeka'nın insandan daha avantajlı bir yapıda olmasını gösterebiliriz. Bu durumda hem zekâ ve hem de fiziksel güç gerektiren iş alanlarında, Yapay Zeka'nın tercih edileceği şüphesizdir. Az maliyetle çok iş, uzun vadede eleman ihtiyacının karşılanacağı Yapay Zekâ, iş sahipleri için kaçırılmayacak bir fırsat sunacağı için daha tercih edilir olması, daha kuvvetle muhtemeldir. Eğitimde, yargıda, sağlıkta, medyada, üretimde vb. alanlarda hizmet sunmaya başlamaları ve hizmetlerin maliyetinin az olması, yani sentetik yaşam formuna sahip varlıklar tarafından ucuz iş gücünün sağlanması, insan iş gücüne duyulan ihtiyacın asgari düzeye inmesine sebebiyet verecektir. Bu bağlamda, şartlar eşit olmayacağı ve bundan dolayı da toplumda bir tür rahatsızlık yaratacağı aşikardır. Bu duruma en iyi örnek, DoNotPay tarafından üretilen "dünyanın ilk robot avukatı" olarak Yapay Zekâ teknolojisinin hem diploması olmadığı hem de hukuka aykırı davrandığı gerekçesiyle dolandırıcılıkla suçlanarak

hakkında dava açılmasını gösterebiliriz (Teker, 2023: 1). Diğer önemli bir örnek de sanatçıların, yapay zekâ ile görsel oluşturan şirketlere toplu dava açmasıdır (Ulukan, 2023: 1). İş alanlarında bu türden otomatların sayısının daha da artması dikkate alındığında, bu alanda insan iş gücüne duyulan ihtiyaç asgari seviye düşeceğini tahmin etmek zor değildir. Yapay Zekâ'nın toplum içerisinde görünürlüğünün artması ile benzer rahatsızlıkların da aynı oranda artması söz konusu olacaktır. Buradan yola çıkıldığında insan görünümü Yapay Zeka'nın toplum tarafından olumsuzlanacağı için, onun toplum içerisinde olumlu bir geleceği olacağını beklemek fazla iyimserlik olur. Hatta ileri düzey bir Yapay Zekâ'nın toplumda bir kaosa yol açacağını bile söyleyebiliriz. Kitaplarda veya filmlerde sıkça işlenen robotların insanı ele geçirmeye çalışacağı türünden bir kehanetin gerçekleşmeyeceğinin garantisi bile yok gibi görünmektedir. Özellikle son on yıldaki teknolojinin hızının giderek artması devam ederse, makinalarla insan arasında bir çatışma ütöpik olmaktan tamamen çıkıp insanın kendi kıyametini hazırlayan kehanetin gerçekleşmesine yol açacağı biçiminde bir ihtimal de söz konusu olabilir.

Sonuç

İnsan, doğuştan akıl ve duygu gibi iki yetiye sahiptir. Bu iki yeti, aynı zamanda onu diğer canlı ve canlı olmayan varlıklardan tümüyle ayırmaktadır. İnsanın akıl sahibi olması, onun neyin iyi ve neyin kötü olduğunun ayırdına varmasını sağlar ve bu doğrultuda iradi olarak eylemde bulunmasına yardımcı olur. Bu çerçeve içerisinde ortaya koyacağı eylemlerinin sonuçlarını üstlenmek zorunluluğunda da olduğunu bilir. Duygu ise, insanın ortaya koyduğu eylemlere bir anlam yüklemesidir. İyi veya kötü biçimindeki yaptıklarına anlam yüklemesi söz konusu olmasaydı, insan hiçbir eylemi istek dâhilinde yapmazdı. Arkadaşlık anlamlı gelemeseydi diğerleriyle yakın ilişkiler kurmazdı, iyilik etmek anlam taşımasaydı kimseye yardım etme davranışı içerisine girmezdi ya da soyunu devam ettirmek anlam ifade etmeseydi çocuk yetiştirme zahmetine katlanmazdı. Anlamlı gelemeseydi savaşmak, canlıları öldürmek, hırsızlık yapmak, yalan söylemek vb. kötü eylemleri bile yapmazdı. En önemlisi anlam, insana yaşamda bir amaç edinmeyi ve o doğrultuda hareket etmesini sağlar. İşte bu nedenle anlam, insanın yaşamdaki var oluşuna temel itkide bulunur. İnsan, doğuştan sahip olduğu akıl ve duygu gibi iki yeti sayesinde bazı temel haklara da sahip olmaktadır. Duygu neyin değerli olduğunu vererek eylemde bulunmasını, Akıl ise ortaya koyduğu eylemleri bilinçli yapmasını

ve sonucuna katlanmasını telkin eder. Bu bağlamda akıl ve duygu sahipliğinde hareket eden insan, doğru eylemlerinde haklara sahip olur ve yanlış eylemlerinde ise haklardan mahrum olur. Ve bunlar yasalar tarafından açık bir biçimde belirtilmiştir. Haklar, insanın doğuştan sahip olduğu temel nitelikleridir. Bunlar; yaşam, eşitlik, özgürlük, mülkiyet ve bunların türevi olan haklardır. Aynı zamanda bu haklar yasalarca garanti altına alınmıştır. Bu nedenle sorumluluğunu yerine getirdiği sürece bu haklar hiçbir surette alınamaz, devredilemez ve engellenemez.

İnsan dışında herhangi canlı bir varlığın hakları pekâlâ söz konusu olabilir. Örneğin herhangi bir hayvanın kati surette hakları vardır; yaşam hakkı ve işkenceye maruz kalmama hakkı vb. Aynı şekilde insan formuna sahip olacağı ön görülen Yapay Zekâ'nın da hakları olabilir. Ancak Yapay Zeka'nın sahip olacağı haklar, insanın doğuştan getirdiği düzeydeki aynı haklarla eşit olması düşünülemez. Çünkü insan ve Yapay Zekâ, aynı düzeye sahip değildir. Bunun için Yapay Zekâ'nın, insana eşit düzeyde olabilmesi için akıl ve duygu yetilerine sahip olması gerekmektedir. Yapay Zeka'nın insana eşit hatta insanı aşan düzeyde bir zekaya sahip olması söz konusu olabilir ancak duygu gibi bir yetiye sahip olması mümkün değildir. Çünkü herhangi bir davranışın niçin yapıldığına dair anlam yüklenilmediğinde, aynı davranışın tekrar tekrar yapılması söz konusu olacak ve özellikle yapılan davranışın yanlış ya da kötü olması halinde ise ne yasalar tarafından öngörülen cezanın bir karşılığı olabilir ve ne de toplumsal yaşamda insan türüyle sağlıklı ilişkilerin kurulması söz konusu olabilir. En basit anlamda yapılan yanlış ya da kötü bir davranış (birinin ölümüne sebebiyet vermek ya da hırsızlık yapmak vb.) sonucunda bir daha tekrarlanmaması adına üzüntüden kaynaklı pişmanlık veyahut acı çekmek ya da cezaya maruz kalma korkusu içinde olmak gibi duygular söz konusu olamayacaksa, hem cezanın verilmesindeki amaç yerine getirilmemiş olacak hem de buna bağlı olarak toplumda güven duygusu oluşmayacağı için de ilişkiler sağlıklı bir zeminde yürümeyecektir.

Dolayısıyla insana özgü haklara sahip olmak, bu türden duygular temelinde ortaya çıkan sorumlulukları yerine getirmekle yakından ilişkilidir. Bu nedenle eğer haklara sahip olmak isteniyorsa sorumlulukları yerine getirmek gerekmektedir. Bunun için de salt akıl sahibi olmak yetmez, duygular da gerekmektedir. Aksi takdirde Yapay Zeka'nın insan düzeyinde

hak sahibi olması, insan türüne haksızlık olacağı gibi ileriki zamanlarda insan için büyük tehlikeler de yaratacaktır. Hatta, toplumsal yaşamda insan ve Yapay Zekâ arasında çatışma kaçınılmaz olacaktır. Hem zekâ hem de fiziksel anlamda daha üstün olacağı ön görülen Yapay Zekâ ile girişilecek çatışmada, doğal olarak kaybeden tarafın insan olacağı şüphesizdir. Bu nedenle ilerleyen zamanlarda ileri teknoloji sayesinde ortaya çıkması kuvvetle muhtemelen olan Yapay Zekâ, insanın geleceği açısından çok büyük tehditler içerecektir. Homo Sapiens'in yazarı Yuval Harari'nin söylediği üzere nükleer bomba fiziksel dünya için ne idiyse, yapay zekâ da sanal ve sembolik dünya için odur. Öyleyse yapılması gereken, Yapay Zekâ'nın yakın gelecekte ne türden tehlikeler içerebileceğinin bilincinde olmak ve rasyonel hareket ederek daha şimdiden tedbirler almaktır. Netice itibarıyla çok uzak olamayan bir gelecekte, insan formuna sahip olacak Yapay Zeka'nın ontolojik bir statüsü olabilir ancak bu statü insanın kontrolünde ve ona hizmet etmek bağlamında bir statü olması insan türü için daha akıllıca olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aristoteles. (2017). Politika, 3. Basım, çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları.
- Asimov, İsaac. (1992). Ben Robot, 1. Basım, çev. Gönül Suveren, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Bentham, J. (1987). "Anarchical Fallacies", Nonsense Upon Stilts, Waldron, J. (ed.), pp. 46-69, London: Methuen Press.
- Bramer, M. (2009). "Preface", Artificial Intelligence-An International Perspective, Max B. (ed.), pp. V-VI, New York: Springer Press.
- Copeland, B. J. (2004). "Artificial Intelligence", The Essential Turing- Seminal Writings in Computing, Logic, Philosophy, Artificial Intelligence, and Artificial Life Plus The Secrets of Enigma, Copeland, B. J. (ed.), pp. 353-506, New York: Oxford University Press.
- Descartes, R. (1984). Metot Üzerine Konuşma, Birinci Basım, çev. K. Sahir Sel, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Grotius, H. (1967). Savaş ve Barış Hukuku-Seçmeler, çev. Seha L. Meray, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Gürkan, S. L. (2010). Talmud. İçinde TDV İslâm Ansiklopedisi. (Cilt. 39, ss. 550-552). <https://islamansiklopedisi.org.tr/talmud> (07.05.2023).
- Hobbes, T. (2007). Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti, 6. Baskı, çev. Semih Lim, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Human And Civil Right: Essential Primary Sources. (2006). Lerner, K. L., Lerner, B. W., Lerner, A. W. (ed.), New York: Thomson Gale.
- Konar, A. (2000). Artificial Intelligence and Soft Computing-Behavioral and Cognitive Modeling of the Human Brain, Florida: CRC Press.
- Krebs, R. E., Krebs, C. (2003). Groundbreaking Scientific Experiment Inventions and Discoveries of the Ancient World, Greenwood Press.

- Lefebvre, G. (1989). "Declaration Of The Rights Of Man And Citizen", *The Coming Of The French Revolution*, R. R. Palmer, R. R. (Trans.), pp. 221-223, New Jersey: Princeton University Press.
- Locke, J. (1963). *Two Treatises of Government*, Laslett, P. (ed.), New York: New American Library VIII.
- MacIntyre, A. (2007). *After Virtue*, Third Edition, Indiana: University of Notre Dame Press.
- Morgan, C. T. (2013). "Genel Uyarılmışlık Hali, Duygu ve Heyecanlar, Farkındalık", çev. Sirel Karakaş, *Psikolojiye Giriş*, ss. 193-220, Karakaş, S. ve Eski, R. (ed.), Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Morris, C. G. (2002). "Güdüler ve Duygular", çev. Gülden Güvenç, *Psikolojiyi Anlamak*, Belgin Ayvaşık, B. ve Sayıl, M. (ed.), ss. 407-449, Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Nilsson, N. J. (2018). *Yapay Zekâ-Geçmişi ve Geleceği*, çev. Mehmet Doğan, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Platon. (2015). *Sokrates'in Savunması*, çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları.
- Raynor, W. (1999). *The International Dictionary of Artificial Intelligence*, Glenlake Publishing Company.
- Ross, D. W. (2011). *Aristoteles*, çev. Ahmet Arslan, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Rousseau, J. J. (1999). *Toplum Sözleşmesi*, Üçüncü Basım, çev. Alpagut Erenuluğ, Ankara: Öteki Yayınevi.
- Steels, L. (1998). "The Artificial Life Roots of Artificial Intelligence", *Artificial Life-An Overview*, Langton, C.G. (ed.), pp. 75-110, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Strauss, S. (1999). *Natural Right And History*, Chicago: University of Chicago Press.
- Tanı Takımı. (2018, 24 Eylül). Yapay Zekâ Temalı 15 Film, *Metropolis 1927*, *Tanı Blog*.
<https://www.tani.com.tr>
- Teker, F. Ö. (2023, 16 Mart). Diplomasız çalışan yapay zekâ robot avukat, mahkemelik oldu!
İndigo. <https://indigodergisi.com>.

Ulukan, G. (2023, 17 Ocak). Sanatçılar, yapay zekâ ile görsel oluşturan şirketlere toplu dava açtı, *Webrazzi*. <https://webrazzi.com>.

Warburton, N. (2016). Felsefeye Giriş, 1. Basım, çev. Mehmet A. Arslan ve Kerem Cankoçak, İstanbul: Alfa Yayınları.

Wolfram, S. (2023). What Is ChatGPT Doing ... and Why Does It Work?, *wolfram-media.com*.

Yapay zekayla üretildi: Karşınızda yeni ekran yüzü 'Fedha'. (2023, 11 Nisan). *Diken*. <https://www.diken.com.tr>